

DLA doktori értekezés tézisei

Bor Péter

Bartók brácsaversenyének közreadásai és
interpretációs hagyományának elemzése
felvételeken keresztül

Témavezető: Vikárus László (CSc), LFZE,
habilitált egyetemi tanár; BTK ZTI Bartók
Archívum, tudományos főmunkatárs

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődéstörténeti
besorolású doktori iskola

Budapest

2024.

I. Bevezetés

Bartók Béla Brácsaversenye a 20. századi zenetörténet egyik legkülönlegesebb és legtöbbet vitatott műve. Keletkezéstörténete drámai: a mű William Primrose megrendelésére született 1945 nyarán, ám a szerző betegsége és korai halála miatt csupán töredékes vázlatokban maradt fenn.

A fennmaradt kézirat hiányosságai miatt a Brácsaverseny nem tekinthető lezárt, egységes kompozíciónak, hanem sokkal inkább nyitott műként értelmezhető, amelynek formálódását és interpretációját a későbbi szerkesztők és előadók döntései alapvetően befolyásolták.

Az első közreadás Serly Tibor nevéhez fűződik, aki 1949-ben készítette el a mű első előadható változatát. Ez a szerkesztés évtizedeken keresztül kizárólagos referenciaként szolgált, s meghatározta a darab előadói gyakorlatát.

Később azonban Bartók Péter és Nelson Dellamaggiore 1995-ben megjelent „Revised Version”-je, valamint Erdélyi Csaba alternatív szerkesztése új perspektívát nyitottak a mű értelmezésében.

A disszertáció központi célja a három legfontosabb közreadás összehasonlítása és elemzése, különös tekintettel arra, hogy ezek milyen mértékben tükrözik Bartók eredeti szándékait, illetve milyen interpretációs lehetőségeket kínálnak az előadók számára.

A munka abból a felismerésből indul ki, hogy a Brácsaverseny előadástörténete nem pusztán a zene-tudományi vizsgálat terepe, hanem élő kérdés az előadó-művészet számára is.

II. Források

A kutatás egyik legfontosabb pillérét az elsődleges források képezték. Ezek közül kiemelendő:

Bartók fennmaradt kéziratos vázlatai, amelyekből rekonstruálható a szerző szándékának töredékes lenyomata, a három fő közreadás (Serly, Revised Version, Erdélyi), valamint a műből készült korai (Fisch) és későbbi hangfelvételek.

Különösen értékes forrás Donald Maurice Bartók's Viola Concerto: *The Remarkable Story of His Swansong* című monográfiája, amely a keletkezéstörténet és a különböző

szerkesztések körülményeinek részletes feldolgozását nyújtja.

E kötet rámutat arra, hogy Serly Tibor változata sokszor inkább saját, valamint Primrose szerkesztői döntéseit tükrözi, semmint Bartók tényleges szándékait, ugyanakkor az előadói hagyományban mégis meghatározóvá vált.

A másodlagos források közé tartoznak azok a tanulmányok, amelyek az előadói gyakorlatot állítják középpontba.

Kiemelném Donald Maurice Panel Discussion: *The Bartók Viola Concerto* című írását, amely rámutat, miként alakult a darab interpretációja a különböző szerkesztői megoldások fényében, és hogyan vált az előadók számára kérdéssé a filológiai hűség és a művészi szabadság viszonya.

III. Módszer

A kutatás három egymásra épülő módszertani pillérre épült:

1. Filológiai és partitúra-elemzés:

Részletes összehasonlítás készült a különböző kiadások partitúrái között, különös tekintettel a hangszerelési eltérésekre, a dinamika- és artikulációs jelzésekre, valamint a formai megoldásokra.

Ez a vizsgálat feltárta, hogy a Serly-, Dellamaggiore- és Erdélyi-változatok milyen koncepcióbeli különbségeket hordoznak, és ezek mennyiben térnek el az autográf forrásoktól.

2. Hangfelvételek elemzése:

A különböző korszakokban készült felvételek összehasonlítása – Burton Fischel korai interpretációjától a Serly – Revised Version – Erdélyi-féle bemutatókon át a legújabb előadásokig – lehetőséget adott annak vizsgálatára, hogy az előadói gyakorlat miként alakította a mű befogadását.

Kiemelt szempont volt a tempóválasztás, a hangzásarányok és a frazeálás eltéréseinek azonosítása.

3. Előadói gyakorlat integrálása:

Igyekeztem saját tapasztalataimat is belevinni a kutatásba, különösen azokban az esetekben, amikor a különböző

kiadások eltérő megoldásai közvetlenül befolyásolták a mű megszólaltatásának lehetőségeit.

Ez lehetőséget adott arra, hogy a kutatás ne csupán elméleti, hanem gyakorlati aspektusokat is feltárjon. A módszertan kiegészült a mű hazai és nemzetközi kontextusba helyezésével, különös tekintettel a posztumusz művek kritikai feldolgozásának problematikájára. Ez a tágabb perspektíva segítette annak megértését, hogy a Brácsaverseny esete nem elszigetelt, hanem egy szélesebb zenetörténeti jelenség része.

IV. Eredmények

A kutatás során számos új felismerés született:

- Serly Tibor változata: részletes elemzés tárta fel, hogy a szerkesztő hangszerelési és formálási megoldásai sok esetben eltávolodnak Bartók kéziratos anyagától. Mégis, ez a verzió több mint négy évtizeden át meghatározta az előadói gyakorlatot, és kanonikus státuszt nyert.
- Primrose előadói hatása: a Burton Fisch- és a Serly-felvételek összehasonlítása kimutatta, hogy számos vál-

toztatás nem Serly döntése, hanem Primrose előadói gyakorlatának eredménye volt.

Ez rávilágít arra, hogy Fisch féle verzió számos esetben közelebb áll a kézirathoz, mint a véglegesített Serly kiadásban.

- Revised Version: Bartók Péter és Nelson Dellamaggiore kiadása új alapokra helyezte a mű értelmezését, s közelebb vitte a befogadót az autográf forrásokhoz. Ez a változat zenetudományi szempontból a legszorosabb kapcsolatot mutatja Bartók eredeti anyagával.

- Erdélyi Csaba változata: az előadó és szerkesztő saját koncepciója révén egy harmadik, önálló hagyományt képvisel, amely bizonyos esetekben kompromisszumot kínál a Serly- és a Revised Version között.

Összességében a vizsgálat bebizonyította, hogy a Brácsaverseny előadói és filológiai értelmezése szorosan összefonódik, és hogy a mű többféle érvényes interpretációval bír.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A kutatás során kiemelt figyelmet kapott az archív anyagok feltárása:

- Korai hangfelvételek: különösen nagy hangsúlyt kapott Burton Fisch felvétele, amely a Serly-féle változat egyik legkorábbi rögzítése;
- Serly Tibor munkásságának forrásai: levéltári anyagok, valamint a Serly által közreadott első kiadás előszavai és kottajelzései;
- Bartók Péter és Nelson Dellamaggiore „Revised Version”-jének előkészítő anyagai: a kiadás előszava, valamint a szerzők nyilatkozatai;
- Erdélyi Csaba szerkesztése: a zeneművész saját kéziratos jegyzetei;

Az archív anyagok és felvételek tanulmányozása a kiadások történeti kontextusát is pontosabban rekonstruálta. Ezáltal világossá vált, hogy a Brácsaverseny interpretációs hagyománya a fennmaradt dokumentumok és felvételek kritikai feldolgozásán keresztül érthető meg a legteljesebben.